

Božidar Jezernik

Filozofska fakulteta, Ljubljana

UDK 94(497.4)"1941/45":801.73:81'42

»Glejmo nazaj, da vidimo naprej!«

Zadnjega četrta stoletja se v slovenskem javnem diskurzu veliko govori o preteklosti, zlasti v povezavi z drugo svetovno vojno. Razprava je vroča in živa, argumenti udarni, pa – kot kaže – ne vedno najbolj prepričljivi. Saj če bi bili, bi pogled v preteklost zagotovo bil jasnejši, kakor je. Zdaj, sredi vroče razprave pa ni jasno niti, ali se je druga svetovna vojna v Sloveniji, denimo, sploh že končala ali pa so nepopustljivi borci novico o koncu vojne v žaru borbe kar preslišali. Vojna se je, seveda, že zdavnaj končala, zmagovalci so si razdelili odlikovanja, poraženci pa so zacelili rane. Nadaljuje pa se boj za interpretacijo. Zato spomini na preteklost predstavljajo mešanico fantazij, želja in zavestnih potvarjanj resničnosti. Vsaka stran skuša uveljaviti svoje videnje preteklosti, da bi z njegovo pomočjo legitimizirala svoje videnje sedanosti in prihodnosti. Toda, če se ne zadovoljimo s tem, kar vidimo na prvi pogled, lahko odkrijemo, da so stvari potekale na ta način že dolgo tega.

doba moderne, spomin, preteklost, prihodnost, boj za interpretacijo

In the Slovene public discourse of the past quarter century there has been much talk of the past, particularly in connection with the Second World War. The debate is heated and lively, the arguments striking, but – it seems – not always sufficiently convincing. For if they were, then the view of the past would undoubtedly be clearer than it is. Now, in the midst of heated debate, it is not even clear, for example, whether the Second World War in Slovenia ever really finished, or whether some indomitable old fighters caught up in the struggle simply failed to hear the news about the war's end. Of course, the war was over long ago; the victors distributed medals, the losers licked their wounds. But the battle for interpretation continues. And thus memories of the past are a mixture of fantasy, wishful thinking and conscious distortions of the truth. Each side tries to validate its view of the past, in order to use it to legitimise its vision of the present and the future. But, as long as we are not satisfied merely with what can be seen at first glance, it becomes clear that things have proceeded in this fashion for quite a substantial period of time.

the Age of Modernity, memory, the past, the future, the fight for interpretation

Napredek in razvoj

Nagel razvoj industrije in uvedba novega družbenega reda sta omogočila tolikšen napredek, da so sodobniki devetnajsto stoletje navdušeno imenovali »stoletje čudežev« (Nepodpisano 1898: 262). Industrializacija in urbanizacija sta hitro osvojili zahodno Evropo, od tam pa sta se pozneje (raz)širili po vsem svetu in močno vplivali na razvoj gospodarskega, političnega in kulturnega življenja drugod po svetu, pač v odvisnosti od lokalnih razmer (glej npr. Sedej 1988–1990: 17–18). V »stoletju čudežev« so spremembe postale edina konstanta vsakdanjega življenja vedno večjega števila ljudi, vse tradicije in vse podedovane resnice so se znašle na rešetu (Jezernik 2008: 17).

V drugi polovici devetnajstega stoletja je postalo pozivanje »Naprej! in le 'naprej'« tako splošno razširjeno, da se je tiste, ki so morda vprašali »Kam naprej?«, očitajoče zavrnilo, rekoč: »I naprej!« (Rogač 1860: 7). Nič čudnega ni bilo, če se je med ljudmi pojavljala bojazen pred številnimi spremembami na vseh področjih življenja. »Vse spremembe so le kviri. / Nove šege so nevarne«, je pel Koseski (1870: 468). Pisec »domorodnih pisem«, objavljenih v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*, pa je dobo negotovosti predstavil takole:

Podoba je, da živimo v prestopni dóbi. Nezaupnost, negotovost je značaj naših dni. Veliko starih naprav je razpadlo, mi se plaho oziramo med razvalinami, in bojimo se, da ne bi še kaj več razpadlo, kar je bilo tako dolgo stanovitno; nove ideje trkajo na duri, mi se pa pred njimi zapiramo, ker jim ne zaupamo in jih ne obsegamo v svoji slabosti. Novi čas marsikaj tirja od nas; mi pa vse odlašamo na prihodnost, v katero gledamo nezaupno, in vendar le od nje pričakujemo poboljšanja.¹ (M. 1864: 357)

Pobožni so se bali duha materializma, ki mu je železna cesta na široko odpirala vrata tudi v provincialna mesta in mesteca, zato so nekateri pridigarji železnico imenovali »hudičevo delo« (Nepodpisano 1850: 46). Moralisti so pripominjali, da je bilo največ nezakonskih otrok »tisti čas, ko so delali železnico in nekaj časa potem«, saj odkar železnica »pomaga razširjati 'kulturo', se opaža, da nrvnost pojemlje« (Zabukovec 1910: 25). Tradicionalistom pa se je sploh zdelo škodljivo vse, kar so prinesli novi časi, in toliko bolj nevarno, kolikor manj je spominjalo na poprejšnje navade; dobro jim je bilo samo tisto, kar je bilo staro (M. 1864: 350–351). Najbolj starokopitni pa so upali, da se bodo izognili vetru sprememb, če se le ne bodo vozili z vlakom (Šuklje 1929: I, 15).

Vendar je fascinacija nad materialnim blagostanjem naglo prevladovala in sklicevanje na tradicionalno moralo je bilo iz dneva v dan bolj jalovo. Namesto da bi sledile nasprotnikom sprememb, so se množice vedno bolj ozirale za praporom nove dobe, na katerem so se lesketale »tri zlate zvezde, tri vodnice: 'Delo', 'red' in 'napredek!'« (Aškerc 1905–1906: 245).

Olika in omika

Bleiweisove *Novice* so leta in leta prinašale tekste o slovenski narodnosti in spodbujale slovenske kmete in obrtnike k dvigu olike in omike, to je k naprednejšemu obdelovanju zemlje, k učinkovitejšem rokodelstvu in k izboljšanju splošne kulture, češ:

Preljubi Slovenci! časi so se premenili, posebno pa je devetnajsto stoletje čisto novo podobo življenja in ljudskiga gibanja seboj prineslo; zdej veljá drugi skok! Dušne orodja, um in pamet v današnih časih slové: z temi se življenje ozalša, njegove težave polajšajo in priroda (natora) primore, človeškim potrebam služiti. Živali znajo danes to, kar so pod Adamovim gospodarstvom znale; človek pa zmiram naprej gré, in tistiga na zemlji ni, ki bi mu rekel: »do tle, in ne naprej!« Kdor pa z to derečo reko ne plane, na samotnih otokih žalosten zastaja. (E. R. 1845: 102)

Eno izmed orodij, ki jih je razvila moderna doba in naj bi širokim množicam dalo občutek varnega sidrišča v tem razburkanem morju nenehnih sprememb vsega obstoječega in pričakovanju negotove prihodnosti, je bilo vračanje v preteklost. V svetu stalnih sprememb je bila preteklost cenjena zaradi svoje nespremenljivosti. Preteklosti namreč nihče ni mogel spremeniti, niti bog.

Pred razvojem moderne dobe so ljudje znali razlikovati med preteklostjo in sedanostjo, toda v splošnem so imeli šibek čut za to, kaj spada v preteklost kot nasprotje od sedanosti. S triumfom

---

1 Citati slovenskih avtorjev iz devetnajstega stoletja so navedeni tako, kot so jih sami zapisali. Današnja slovenščina se od njihovega zapisa precej razlikuje, nekatere besede so dobile tudi drug pomen. Dobesedni citati so tukaj uporabljeni zaradi avtentičnosti, po drugi strani pa tudi kot ilustracija, kako ideja o »zamišljeni skupnosti« (Benedict Anderson) ustvarja predstavo o skupnosti med ljudmi, med katerimi dejansko obstajajo ogromne razlike.

modernosti je črta med tema dvema časovnima domenama postala precej ostrejša. Zato so na Zahodu ljudje začeli dojemati nekatere stvari kot »moderne« in v skladu s časom, medtem ko so druge stvari prepoznali kot »nemoderne« (Gross 2000: 141–142). V moderni dobi je zgodovina dobila izredno pomembno vlogo, saj se je zmožnost imeti preteklost pojavila z razvojem in kot simptom napredka. Po besedah Michaela Rowlandsa (1994: 135) smo moderni, ker imamo zgodovinsko zavest; zgodovinsko zavest pa imamo, ker smo moderni. Preteklost je integralni del identitete človeka moderne dobe; naša zmožnost, da se spominjamo in identificiramo s svojo lastno preteklostjo, daje našemu bivanju smisel, vrednost in pomen (Lowenthal 1985: 41). Pri tem je vloga dediščine, da gradi kolektiven ponos in smisel, s čimer pa po drugi strani tudi poudarja razlike med *good guys* (Nami) in *bad guys* (Njimi) (Lowenthal 1996: 248).

Ljudstvo in národ

Marčna revolucija 1848 je tudi v Avstrijskem cesarstvu odpravila fevdalni družbeni red in z ustavo priznala pravice avstrijskim narodom do uporabe narodnih jezikov v šolah in uradih. S temi političnimi spremembami so bile odprte možnosti za oblikovanje nove politične skupnosti. Za njeno poimenovanje so si slovenski nacionalisti izposodili češko besedo *národ* (Makarovič 2008: 60–61). Beseda *ljudstvo* jim je očitno zvenela preveč splošno in ni dovolj nazorno izražala krvne povezanosti med pripadniki naroda.

Narodne zavesti v smislu, kakršnega so razvila evropska nacionalistična gibanja v devetnajstem stoletju, prej niso poznali. Leta 1651, ko so upravitelji zbora svetega Hieronima v Rimu vprašali kranjske stanovce, ali smejo Kranjce prištevati k Ilircem, so jim ti odgovorili, da je Kranjska del Svetega rimskega cesarstva, zato je njene prebivalce treba šteti za Nemce (Apih 1887: 405–406; Lončar 1939: 18). Da so Kranjci nemško ljudstvo, je menil še Valvasor (1689: I, 20). Korenite družbene spremembe, do katerih je prišlo po marčni revoluciji, so povzročile velikanske spremembe v pojmovanju naroda. Novo pojmovanje je potrdila ustava, ki je razglasila enakopravnost vseh narodov v Avstrijskem cesarstvu.

Narodna zavest se po zgodovinarici Mirjani Gross ne izčrpa v golem občutenju pripadnosti narodu, temveč mobilizira posameznike za uresničevanje ciljev narodne skupnosti. Narodna zavest vzbuja voljo do življenja v tej skupnosti ter njene izgradnje kot politično svobodnega celovitega družbenega sistema (Rihtman Auguštin 2001: 111). Za uspešno oblikovanje novega političnega telesa, *naroda*, je bilo najprej treba imeti narodno ime in ozemlje. V drugi polovici šestnajstega stoletja se je »oče slovenske knjige«, Primož Trubar, sam predstavljal za ilirskega patriota, Kranjca in/ali Slovenca. Zato Gorazd Makarovič meni, da so »Trubarjevi *Slouenzi* jezikovni pojem, ki je daleč od današnje etnične vsebine tega pojma« (Makarovič 2008: 55). Podobno gledanje je ostalo v veljavi do konca osemnajstega stoletja in je Valentin Vodnik pod imenom *Slovinci* še vedno razumel vse Slovane:

Krajnci so en odraslik velikiga slovenskiga naroda, kateri zdaj prebiva od teržaškiga morja noter do zmerzliga morja v Moškovi in skuz 400 milj široko, inu od pemskega noter do dežeze Kamčatka na konec moškovičarskega cesarstva še čez tavžent milj na dolgost. Skorej vse ljudstva v tim prostori so Slovinci; to je, Krajnci, Slovinci, Hrvatje, Dalmatini, Bošnjaki, Slavonci, Slovaki, sēm ter kjē po Turškim inu Ogerskim;

ti so ta kraj Donave. Na unim kraji Donave pak so Pemci, Moravci, Polci, Pomurjani, Lužici, Vandali, Vendi, Litavci, Leti inu neizmirjena prostranost moškovitarskih prebivalcov po Moškovii, Severii inu na meji Tartarie. Ti vsi imajo sploh ime, de so Slovenci, inu imajo jezik od ene same matere, namreč, slovenski jezik. (Vodnik 1858: 34)

»Slovenja«

Ime za ozemlje, na katerem živijo Slovenci, je še mlajše. Ime *Slovenija* v pomenu dežela slovenskih prebivalcev Ilirskega kraljestva je prvi predlagal Jurij Venelin, torej Neslovenec, in sicer leta 1834 (Venelin 1841: 2). Za njim je ime v obliki *Slovenja* prevzel Koseski v svoji odi cesarju Ferdinandu I. (Koseski 1844: 145–147). Nato je moralo preteči polno stoletje, da je ime Slovenija kot ime geopolitične entitete dobilo svoje mesto na uradnih zemljepisnih kartah. Odsotnost narodnega imena in imena narodnega teritorija ni bila edina ovira. Dodatno, bistveno oviro je predstavljalo dejstvo, da je bila sredi devetnajstega stoletja sama ideja naroda za slovanske prebivalce Kranjske, Koroške, Štajerske in Primorske novost, večini neznana in nerazumljiva, saj je bila brez kakršnegakoli precedensa v preteklosti. Nepodpisani pisec je moral v prvem slovenskem časopisu bralcem celo razlagati razliko med besedama *narodno* in *nerodno*:

Nektéri Slovenci ne razločijo, kakor je potrèba, teh dveh besedi: narodno in nerodno. Narodno je nekaj lepiga, kar je jednimu ali drugimu narodu lastniga, zato se reče: národnost: Nationalität. Nerodno je pa nekaj malovredniga. Ungeschicklichkeit. Gerdo bi bilo, ako bi mi te dve clo različne besede razločiti ne znali. Zato v glavo si jo zarezimo! (Nepodpisano 1844: 155)

Vendar je ta jezikovni pouk iz *Kmetijskih in rokodélskih noviz* mnogim Ljubljánčanom po štirih letih že ušel iz glave, zato so se posmehovali, ko so leta 1848 *Nationalgarde* po slovensko imenovali *národna straža*. Po pisanju *Kmetijskih in rokodelskih Novíc* so ti ljudje napak mislili, »de je neródnó ravno to kar je národnó, kér ne véjo de národ 'Nation' pomeni – tedaj národnó 'national'« (Nepodpisano 1848a: 51). Da bi odpravil take nejasnosti, je leta 1849 avtor Jezikoslovnih drobtinic, priobčenih v *Novicah kmetijskih, rokodelskih in narodskih rečí*, podrobno pojasnil pomen in rabo termina *narodnost*:

Beseda národnost ali naródnost je sedanji čas potrebna beseda; še bolj potrebno pa je, de njéni pomèn dobro vémo. Kaj poméni narodnost? Poméni sploh vse, kar je naródoviga, – posebej pa, kar ima kak národ posébniga, razločnima od družih naródoov, postavim : šege, jezik i. t. d.; tedaj kar je narodoviga posebej. Torej pravijo Rusíni (Ruthenen) naródoovost, (ne národnost), za to kér je narodovo. (Tudi nekterim našim ljudém bi bilo razumljivši, ko bi narodov namesti narodín, narodovnost namesti narodnost rékli, kér jih je veliko, ki ne vedó, de *neroden* in *naroden* ni vse eno; za besedo rod ali narod še vedó; berž pa ko imé (Hauptwort) premeniš v prílog (Beiwort) in rečeš narodín, je pa njih slovenšina že pri kraji, kér potem ne razločijo več *nerodniga* človeka od *narodne* ljubezni). (–r– 1849: 87–88)

Narodnost in nerodnost

Po marčni revoluciji so *Novice* spremenile ne le črkopis, temveč tudi svoje ime, postale so *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih rečí*. S to spremembo je urednik Janez Bleiweis želel

jasno in nedvoumno poudariti *narodno* usmeritev svojega časopisa. A kot je leta 1851 poročal Benkov Tone, so se mu njegovi sosedi v okolici Ljubljane še vedno smejali, češ, kako »je to hvale vredno, če smo Slovenci štoklasti in nerodni!« Pomena pojmov *nerodnost* in *neroden* svojim poslušalcem (in bralcem) ni posebej razlagal; s pojmi *národnost* in *národnen* ali *narodski* pa je bilo vse drugače. Pojem *narodnost* ali *narodovnost* je razložil kot »zapopadek ali obsežek vsih posebnost in lastnost, šeg in navad, ktere se per kakim narodu sploh najdejo in ga od družih narodov večidel ločijo«. Narodnost naj bi potemtakem obsegala tiste posebnosti in lastnosti, po katerih se pripadniki različnih narodov razlikujejo med seboj: »Tako ima slovenski národ, tako ima nemški národ, tako ima francoski národ svoje posebne šege, navade, lastnosti ali z eno besedo svojo národnost, ktera ga od družih narodov različniga dela« (Benko 1851: 3).

Če so takšne posebnosti in lastnosti dejansko obstajale tisoč let in več, se zastavlja zanimivo vprašanje, zakaj so bila taka pojasnjevanja sploh potrebna. Nanj je ponudil dovolj prepričljiv odgovor Eric Hobsbawm. Po njem so narodni buditelji narode prebudili iz tisočletnega spanja, tako da so ustvarili posebne rekonstrukcije preteklosti oziroma »iznajdene tradicije« (Hobsbawm, Ranger 1983: 7). Se pravi, ker posamezna ljudstva svojih »posebnih šeg, navad, lastnosti« niso poznala, jih je bilo treba šele »iznajti«.

Ob nastopu pomladi narodov je bilo torej slovensko prebivalstvo notranjeavstrijskih dežel ljudstvo brez narodne zavesti, »amorfna masa« (Vošnjak 1911: 78). Dragotin Dežman je stanje slovenske narodne zavesti sredi devetnajstega stoletja opisal takole: »Do zdaj smo bili le Gorenci, Dolenci, Notrajnci, Pivčani, Krašovci, Berkinci, Istrianci, Čičje, beli Krajnci, Koroški in Štajerski Slovenci, – tode pravi Slovenci nismo bili« (D. 1849: 209).

Demokratizacija družbe po revoluciji leta 1848 je potemtakem prinesla temeljit prevrat v pojmovanju naroda. Slovenski nacionalizem, ki se je razvijal v kontekstu demokratizacije družbenega in kulturnega življenja, Andreas Moritsch označuje kot »neko vrsto socialno-emancipatorične ideologije« (Moritsch 2002: 83). Zdaj pripadniki naroda kot političnega telesa niso bili več samo pripadniki plemstva, to se pravi člani deželnih stanov, temveč so to postali kar vsi ljudje *iste krvi*. Akterji zgodovine niso bili več le maloštevilni ljudje »modre krvi«, temveč so postali to tudi tisti, ki so bili prej stoletja brez pravice do glasu o političnih zadevah. Svoje predstavnike so našli v *pravkih*, ki so postali glas in zavest naroda, interpretirali so njegovo zgodovino in poslanstvo ter oblikovali njegov značaj in osebnost (Kohn 1946: 2).

Slika 1: Biti slovenske krvi, bodi Slovencev ponos!, reprodukcija narodnoprebudne razglednice

Demokratizacija je ponudila roko nacionalizmu ali pa je nacionalizem prijel demokratizacijo kar sam. Kakorkoli že, poslej sta rada hodila z roko v roki. Če je bila v minulem obdobju važna le zavest o pripadnosti mestu, stanu, državi, ne pa narodu, je demokratizacija kmalu preoblikovala celotno javno življenje po načelu: »Vse, kar je narodno, je dobro, vse kar je nenarodno, je pa slabo in dekadentno« (Vošnjak 1913: 541).

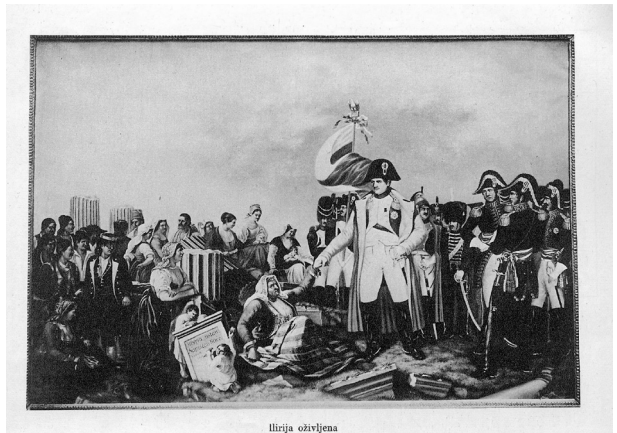
Bog nas je ustvaril kot Slovence

Narodni buditelji oziroma »iskreni rodoljubi«, ki so si prizadevali slovenski narod »k njegovemu zgodovinskemu poklicu dopeljati«, so izhajali iz postavke, da so različni narodi božje delo in zato večni: »Bog, ki nas je vstvaril kot Slovence, noče, da bi katerikoli narod poginil« (Jaroslav 1872: 62). Svoje ideje so razglašali kot trdna dejstva. Če je kdo glasno podvomil vanje, so glasno protestirali, češ: »Al pravite nam po nasprotniškem, da ni Slovencev, da jih še le delamo!« (-s- 1866: 74).

Po nacionalističnem nazoru so narodi obstajali tako rekoč od začetka sveta, nekoč so le potonili v *tisočletno spanje*. Iz tega spanja so ga budili »posamezni navdušeni in bistrourni možje«, ki so bili »zdaj kot od Boga izbrani vodniki in učitelji v težavnem in nevarnem boju življenja«. Pri njihovem poslanstvu jih je vodila vera, da jih bodo rojaki za njihove zasluge za narod v prihodnosti slavili kot »svitile zvezde na jasnem obnebju zgodovine«. Kajti narod, prebujen iz dolgega spanja, bi mogel razviti vse svoje moči in se vključiti v splošno tekmo za napredkom:

Mi Slovenci smo spali do pred malo časa, in kako bi bili tudi mogli bditi in razvijati svojo moč, ko je tisočletna tma ležala nad nami in okoli nas. Tma ni nikdar prijateljica napredka. Ali tudi nam je pretekel čas spanja, in čeravno še ni solnce izšlo na vedro nebo, vendar nam se rumeni zarja, ki obljubuje. (M. 1861: 279)

Misel o starodavnosti naroda je vsebovana že v sami sintagmi *pomlad narodov* oziroma »*narodna prebuja*«, ki je sugerirala, da je (slovenski) narod obstajal že davno pred 15. marcem 1848, ko ga je cesar Ferdinand I. *prebudil*. Če je narod *spal*, pa čeprav stoletno spanje, ni šele na novo nastal, temveč je potem, ko ga je cesar poklical iz spanja, zgolj nadaljeval svoje prejšnje, svobodno in pristno življenje. Povsem nedvoumno jo je izrazil sam »oče slovenskega naroda« v svojem nagovoru velikemu zboru »slovenskiga družtva«, rekoč:

Slika 2: Ilirija oživljena, ilustracija iz knjžice *Napoleon in Ilirija*, 1929

»Bodi svitloba vsim narodom avstrijanskim« – so mili cesar Ferdinand 15. dan sušca tega leta rekli – in svitloba je bila! – sonce nove sreče, sonce svobode je zasijalo narodom vsim. Zdej, zdej so dobile besede rajnciga Vodnika še le svoj pravi pomen – ne Napoljonu, našimu Ferdinandu veljajo besede:

Ferdinand reče:

Ilirija vstan!

Vstaja – izdiha:

Kdo kliče na dan?

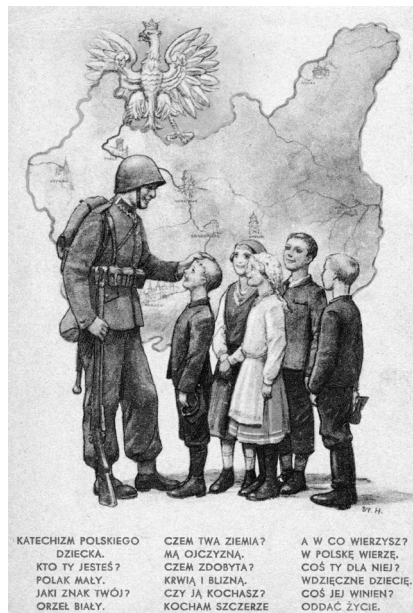
Ferdinand te kliče, Ferdinand, naš mili Cesar! (Nepodpisano 1848b: 165)

Ideološko gonilo *prebujenja naroda* je bil koncept primordializma (glej Ōzkrnli 2010: 49–50). Po tem konceptu je narod obstajal od vekomaj, narodni buditelji so ga le prebudili, nikakor pa ga niso sami »iznašli« ali »oblikovali« (Breuilly 2007: 14; Hroch 2009: 18). Slovenski »delavni moŕje in iskreni rodoljubi« so si tedaj podobno kot vsi nacionalisti prizadevali prebuditi svoj »tisoč let spavši narod«, da bi ga povedli v svetlejšo prihodnost. Pot v prihodnost naroda so gradili na njegovi slavni preteklosti in z dokazovanjem slovenske samobitnosti, češ, »nismo (se) še le v petem stoletju po Kristusu kradoma v podonavske kraje vrinili, ampak [...] ŕe v veliko stareji dobi za Rimljanov v Noriku in Panonii naseljeni bili« (J. V. 1863: 245).

Mobilizacija in manipulacija

Narodna ideja, naj je bila utemeljena tako ali drugače, se je kmalu izkazala za tako močno mobilizacijsko silo, kot je preteklost ni poznala, vsekakor neprimerno močnejšo od dinastične lojalnosti in verske pripadnosti. Nacionalisti so narodno preteklost ustvarili v skladu s svojimi nazori, na tej podlagi pa so oblikovali politično skupnost v sedanosti in določali smer njenega razvoja v prihodnosti.² Tako so *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* leta 1877 v članku z zgovornim naslovom »Glejmo nazaj, da vidimo naprej!« napovedovale »osvobodjenje« domovine Jugoslovanov, češ, »zgodovina vseh časov je ŕiva priča, da bolja prihodnost prisije le onim narodom, ki se zavedajo, da so« (Nepodpisano 1877: 45).

Za oblikovanje nove, slovenske skupinske identitete je bilo torej treba med drugim rekonstruirati preteklost, jo problematizirati in spreminjati; podobni procesi so, seveda, potekali tudi pri drugih narodih. Ohranjanje spomina na preteklost, ŕe zlasti, kadar se to počne z namenom vplivna na prihodnost, pravi James Young, se nikoli ne godi v vakuumu, motivi za ohranjanje spomina niso nikoli čisti (Young 1993: 2).

Slika 3: Katekizem poljskega otroka, razglednica, zaloŕila Glavna zveza ŕlahte v tujini

² Takšno gledanje je ŕe vedno prisotno med nekaterimi nacionalisti in konservativnimi misleci. Kot ugotavlja Radule Kneŕević, narodna identiteta ni nespremenljivo dejstvo, ki se pasivno deduje iz roda v rod. Narodna identiteta, argumentira Kneŕević, ni vsebina, temveč je niz medsebojno povezanih trendov, ki občasno vlečejo v različne smeri. Zato se mora vsaka generacija odločati, katere izmed njih bo sprejela in na njih gradila naprej (Kneŕević 2012: 338).

Literatura

- APIH, Josip, 1887: Plemstvo in národní razvoj. *Ljubljanski Zvon*. 170–176, 282–287, 351–357, 403–407.
- AŠKERC, Anton, 1905–1906: Ivanu Hribarju ob desetletnici njegovega županovanja; *Slovan* 8. 244–245.
- BENKO, Tone, 1851: Narodske starice. *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 1. prosenec. 3.
- BREUILLY, J., 2007: Nationalism and Historians. Some Reflections. The Formation of National(ist) Historiographical Discourse. Claire Norton (ur.): *Nationalism, historiography and the (re)construction of the past*. Washington: New Academia Publishing. 1–25.
- D. (= Dragotin Dežman), 1849: Slava Slavjanam! *Slovenija*, 2. prosenec. 209.
- E. R., 1845: Avstrijska obertniska razstava. *Kmetijske in rokodelske novice*, 25. rožnicvêt. 102.
- GROSS, David, 2000: *Lost Time: On Remembering and Forgetting in Late Modern Culture*. Amherst: University of Massachusetts Press.
- HOBSBAWM, Eric, RANGER, Terence (ur.), 1984: *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HROCH, Miroslav, 2009: Národy nejsou dilem náhody. *Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- J. V., 1863: Iz Maribora. *Novice gospodarske, obertniške in narodne*, 1. avgust. 245–246.
- JAROSLAV, Fr., 1872: Politične pridige. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 21. februar. 62–63.
- JEZERNIK, Božidar, 2008: Od vzpona nacije do nacionalizacije. Jože Dežman, Jože Hudales, Božidar Jezernik (ur.): *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)*. Celovec: Mohorjeva založba. 17–66.
- KNEŽEVIČ, Radule, 2012: *Politička kultura*. Podgorica: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- KOHN, Hans; 1946: *Prophets and People: Studies in the Nineteenth Century Nationalism*. New York: The Macmillan Company.
- KOŠESKI, Jovan Vesel, 1844: Slovenja Presvitlimu, Premilostljivimu Gospodu in Cesarju Ferdinandu Pervemu ob veselim dohodu Njih Veličanstva v Ljubljano. *Kmetijske in rokodelske novice*, 4. kimovz. 145–147.
- KOŠESKI, Jovan Vesel, 1870: *Razne dela pesniške in igrokazne*. Ljubljana: Matica Slovenska.
- LONČAR, Dragotin, 1939: *The Slovenes: A Social History. From the Earliest Times to 1910*. Cleveland: American Jugoslav Printing & Publishing.
- LOWENTHAL, David; 1985: *The Past Is a Foreign Country*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LOWENTHAL, David, 1996: *Possessed by the Past*. New York in London: The Free Press.
- M., 1861: V Bledu. *Novice gospodarske, obertniške in narodne*, 21. avgust. 279–281.
- M., 1864: Domorodne pisma. 2. Pismo. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 26. oktober. 349–351, 357–358.
- MAKAROVIČ, Gorazd, 2008: *Ko še nismo bili Slovenci in Slovenke*. Ljubljana: Društvo Slovenska matica.
- MORITSCH, Andreas, 2002: Dva različna pojmovanja naroda. Ferdinand Mayrhofer – Grünbühel, Miroslav Polzer (ur.): *Avstrija – Slovenija. Preteklost in sedanjost*. Ljubljana: Cankarjeva založba; Celovec: Wieser. 81–88.
- NEPODPISANO, 1844: Nekaj od Slovincov, št. 3. *Kmetijske in rokodelske novice*, 28. Velkisérpan. 155.
- NEPODPISANO, 1848a: Smešnice. *Kmetijske in rokodelske novice*, 29. sušec. 51.
- NEPODPISANO, 1848b: Nagovor. *Slovenija*, 24. listopad. 165.
- NEPODPISANO, 1850: Novičar iz Ljubljane. *Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči*, 20. sušec. 46.
- NEPODPISANO, 1877: Glejmo nazaj, da vidimo naprej! *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 7. februar. 45.
- NEPODPISANO, 1898: »The wonderful century«. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 25. november. 462.
- ORWELL, George, 1984. *Nineteen Eighty-Four*. Harmondsworth: Penguin Books.
- ÖZKIRIMLI, Umut, 2010: *Theories of Nationalism. A Critical Introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- R–, 1849: Kaj bo z »narodnostjo«? *Novice kmetijskih, rokodelskih in narodskih reči*, 23. véliki traven. 87–88.
- RIHTMAN AUGUŠTIN, Dunja, 2001: *Etnologija i etnomit*. Zagreb: ABS95 d.o.o., Naklada Publica.
- ROGAC, Jože, 1860: *Narodnost in Sloventvo*. Ljubljana: Jožef Blaznik.
- ROWLANDS, Michael, 1994: The politics of identity in archaeology. George C. Bond, Angela Gilliam (ur.): *Social Construction of the Past*. London, New York: Routledge. 129–143.
- S–, 1866: Iz spodnjega Štirskega. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 28. februar. 74–75.
- SEDEJ, Ivan, 1988–1990: Vsakdanje življenje večinskega prebivalstva na Slovenskem v 19. stoletju. *Slovenski etnograf*. 7–23.
- ŠUKLJE, Franjo, 1929: *Iz mojih spominov*. Ljubljana: Jugoslovanska knjigarna.
- VALVASOR, Johann Weichard, 1689: *Die Ehre deßHertzogthums Crain: das ist, Wahre, gründliche, und recht eigentliche Belegen- und Beschaffenheit dieses ... Römisch-Keyserlichen herrlichen Erblandes*. Laybach in Nürnberg: Wolfgang Moritz Endter.

Prihodnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi

- VENELIN, Jurij Ivanovič, 1841: *Drevnie i nyněšnie slovene v političeskom, narodopisnom, istoričeskom i religioznom ih otnošenii k rossijanam*. Moskva: V universitetskoj tipografii.
- VODNIK, Valentin, 1858: Slovenski narod in slovenski jezik. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne*, 3. februar. 33–34.
- VOŠNJAK, Bogumil, 1911: Dragotin Lončar: Dr. Janez Bleiweis in njegova doba. *Veda*. 78–82.
- VOŠNJAK, Bogumil, 1913: Študije k problemu jugoslovanske narodne misli. *Veda*. 524–572.
- YOUNG, James E., 1993: *The Texture of Memory. Holocaust Memorials and Meaning*. New Haven, London: Yale University Press.
- ZABUKOVEC, Janez, 1910: *Slavina. Prispevek k zgodovini ljubljanske škofije*. Ljubljana: Knezoškofijski ordinariat ljubljanski.